

Klinci željeznoga doba

Edited book / Urednička knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2018**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:037794>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

KLINCI

ŽELJEZNOGA DOBA

KLINCI ŽELJEZNOGA DOBA

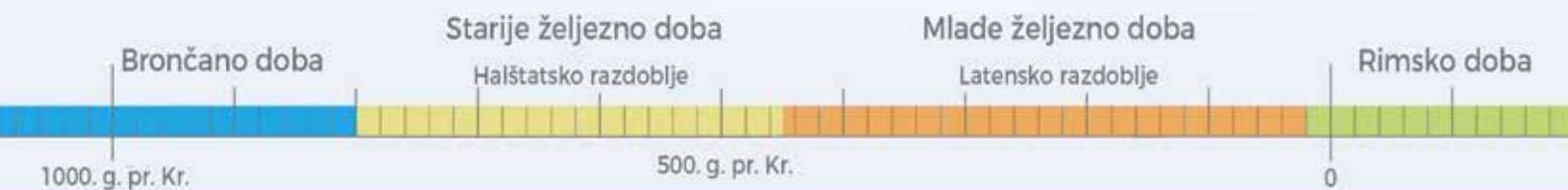
Željezno doba

Natjecanja su bila puna slavlja! Utrke kolima i šakački dvoboji bili su vrlo popularni. Pobjednik je za nagradu dobio neki dragocjeni predmet, kao na primjer prekrasnu kacigu ili vazu.

Tijekom željeznog doba ljudi su voljeli gozbe. Uzvanici su često dolazili izdaleka te su sa sobom donosili neobične priče i dragocjene darove. Na gozbama su se posluživali ukusni obroci sa slatkim vinom, a pritom se slušala glazba te se plesalo.

Željezno doba je u većem dijelu Europe započelo prije otprilike tri tisuće godina. Ovo arheološko razdoblje ime je dobilo po željezu, metalu koji ljudi dotad nisu upotrebljavali. Otada pa nadalje, oruđe i oružje izrađivali su od željeza. Starija faza željeznoga doba također je poznata kao Halštatsko razdoblje. Ime je dobila prema gradu u Austriji koji se zove Hallstatt, a poznat je po rudnicima soli. Sol je u to doba bila vrlo važna i vrijedna sirovina koja se mogla razmijeniti za zlato, jantar ili neku drugu skupocjenu robu, što je stanovnike toga naselja činilo iznimno bogatima.

Ovo je brončana posuda. Ukrasi na njoj izvedeni su iskucavanjem kružića u obliku obrisa prikaza s unutarnje strane posude.

Halštatska kultura

Tijekom željeznoga doba u srednjoj Europi živjeli su ljudi s mnogobrojnim različitim tradicijama i običajima. Danas ne znamo kako su se zvali niti poznajemo jezik kojim su govorili zato što nisu ostavili nikakve pisane tragove.

Stoga, arheolozi pokušavaju „čitati“ s predmeta koje su tadašnji ljudi ostavili u svojim naseljima ili iz grobnih priloga koje su ostavili u grobovima svojih voljenih. Ti su predmeti većinom keramičke posude (često razbijene na mnogo manjih dijelova), životinjske kosti i izgorjene žitarice, odnosno ostaci hrane koju su jeli, ali i oruđe, oružje i nakit.

Posuda s bikovskim glavama!

Brončane posude poznate kao situle nose zagonetne priče koje su ispričovijedane putem prikaza sličnih stripovima.

Situla

Ljudi su koristili uistinu zagonetne keramičke predmete. Neki od njih su se nazivali „mjesečasti idoli“ jer su svojim oblikom podsjećali na srpasti oblik mladog mjeseca.

„Mjesečasti idoli“ često su ukrašeni motivima koji možda predstavljaju kozmičke simbole ili su pak ukrašeni životinjskim glavama.

Neki arheolozi vjeruju da su ti nalazi zapravo bili obični kućanski predmeti koji su se koristili u kuhinji, dok drugi smatraju kako su to bili vjerski predmeti. Moguće je da su ih ljudi koristili kao neku vrstu kalendara.

Pripadnici halštatske kulture izrađivali su vrlo posebne posude s istaknutim bikovskim glavama na tijelu posude. Takve figuralno izvedene bikovske glave na posudama zovu se protome.

Iako ne znamo za što su se točno upotrebljavale ove posebne posude, ali znamo da su se proizvodile po uzoru na slične posude s bikovskim glavama koje potječu sa starog Bliskog istoka.

„Mjesečasti idoli“

Znaš li možda za što su se koristili?

Kako znamo gdje nešto možemo pronaći?

Arheolozi otkrivaju kako su ljudi nekada živjeli istražujući ono što su napravili, koristili i ostavili iza sebe. Međutim, iz prošlosti nisu preživjele samo posude, kosti i metalni nalazi. Koristeći vrhunsku tehnologiju, arheologija može otkriti druge tragove koji nam pokazuju kako su ljudi nekada živjeli u naseljima, kako su proizvodili hranu na svojim farmama, kako su putovali cestama i putevima, ali i kako su pokapali svoje mrtve pod velikim zemljanim humcima.

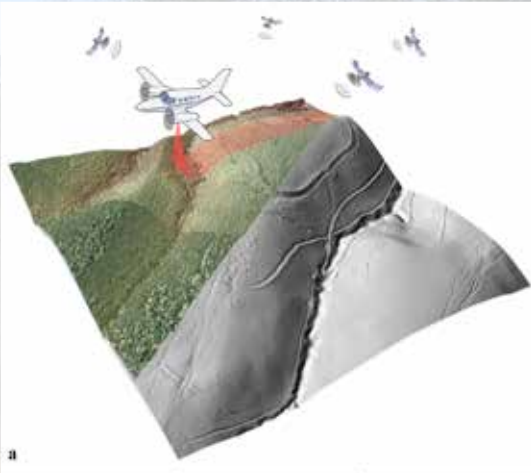
Jedna vrlo učinkovita metoda pronalazjenja arheoloških nalazišta je zračna arheologija. Arheolozi kruže u avionu iznad polja i pašnjaka tražeći tragove iz prošlosti koji se mogu vrlo jednostavno prepoznati iz zraka. Pogledom iz zraka, na površini zemlje mogu se prepoznati mjesta na kojima su drevni narodi iskopali zemlju kako bi izgradili humak, ali isto tako i krugovi odakle je zemlja uklonjena, pa čak i nakon tri tisuće godina.

Zemljani humci vidljivi iz aviona

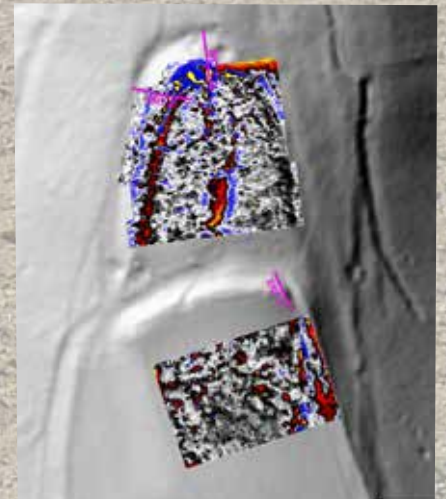
Većina ovih tragova skrivena je pod morem drveća i zbog toga ih se ne može vidjeti iz zraka. U tom slučaju možemo koristiti laserske skenere: pričvršćeni na avion, skeniraju zemlju ispod sebe putem milijuna točaka. Ove se točke mogu filtrirati i drveće se može ukloniti u kompjuterskom programu pružajući nam mogućnost pregleda zemljine površine bez šuma. Gledajući ove slike, možemo prepoznati brojne tragove drevnih ljudi koje su za sobom ostavili u krajoliku.

Avion koji laserom skenira zemljani humak i bedeme sakrivene pod drvećem

Tijekom željeznog doba ljudi su najviše voljeli graditi svoje kuće na visokim vrhovima brda na kojima bi prvo izravnali padine te stvorili umjetne terase, a tek onda na njima podizali građevine.

Ovakva naselja su ponekad zaštitili drvenim ili zemljanim bedemima čiji se tragovi i dalje mogu vidjeti na ovim slikama. U blizini naselja nalazila su se groblja s velikim zemljanim humcima. Često su ta groblja ležala uzduž cesta pa su se zbog toga putnici koji su prolazili mogli sjetiti predaka tamošnjih stanovnika.

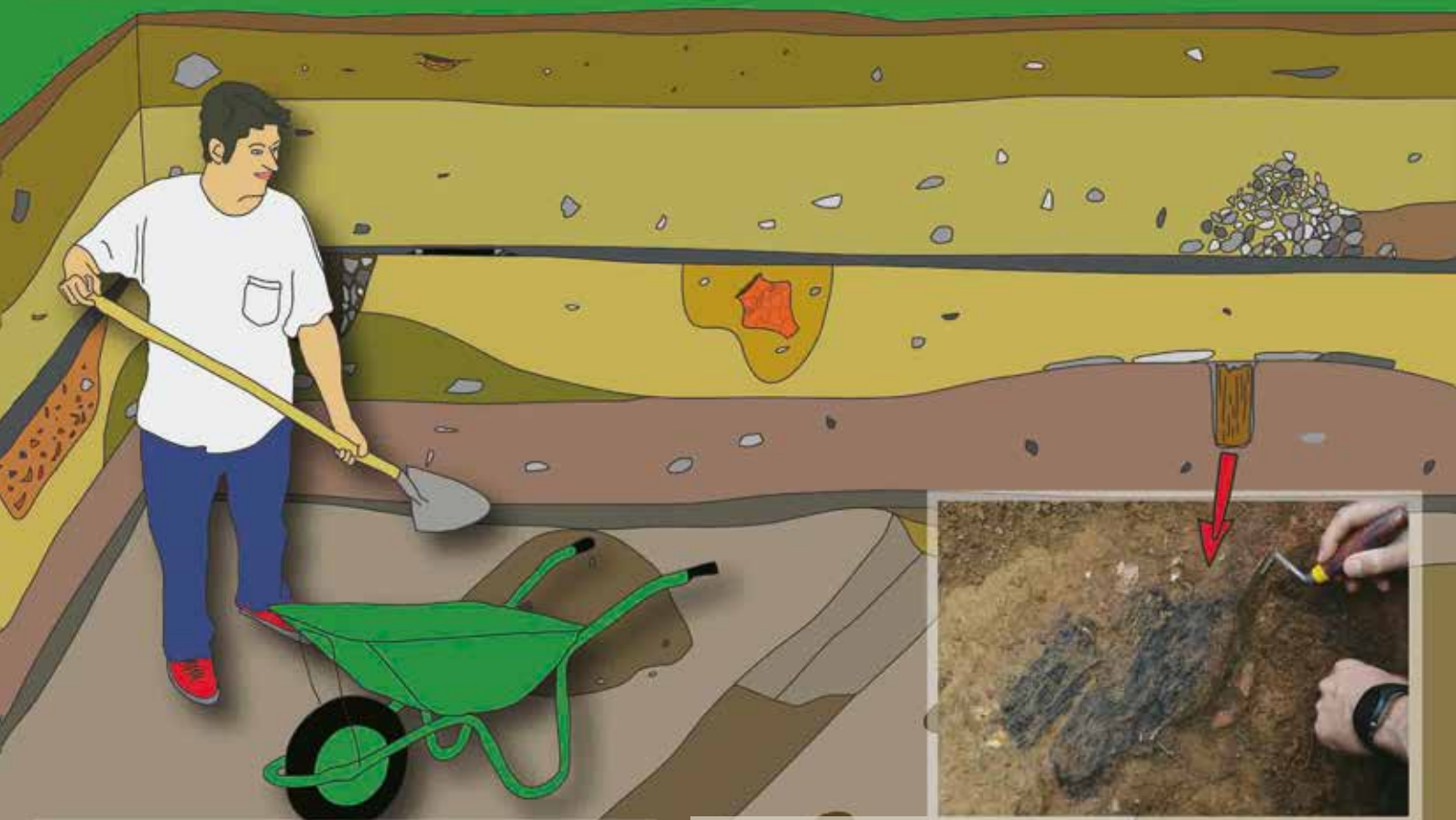
Geomagnetske anomalije koje pokazuju kuće u jednom željeznodobnom naselju s bedemima

Arheološka iskopavanja

Iskopavanje slojeva stratigrafske torte

Tijekom iskopavanja, arheolozi dokumentiraju sve što nađu. Mjere i fotografiraju svaki sloj, nakon toga ih uklanjaju i potom opisuju sve što pojedini sloj sadržava. Svaki komad keramike, metala ili kamena, ali isto tako i najmanji komadić kosti ili ugljena u sebi nosi informacije koje arheolozima pomažu u boljem razumijevanju prošlosti.

Arheolozi uvijek počinju iskopavati od vrha gdje se nalaze najmlađi kulturni slojevi. Što dublje kopaju, pronalaze sve starije ostatke.

Ako se drvo sačuvalo u obliku ugljena, arheolozi traže pomoć arheobotaničara koji mogu odrediti koju vrstu drveta su ljudi koristili za izgradnju svojih kuća ili za paljenje vatre.

Arheolozi uglavnom upotrebljavaju lopate, pijuke i tačke, ali također koriste manji specijalizirani alat kao, na primjer, mistriju. Osim toga, arheolozi koriste i tehničku opremu: fotoaparati za slikanje i totalnu stanicu za mjerenje.

Slojevi izgledaju kao torta, ali oni ih zovu profil. Uopće nemaju mašte...

Iskopavanja se uvijek izvode na otvorenom i zbog toga ovise o vremenskim uvjetima: po ljeti može biti jako vruće, a kad pada kiša, zemlja postane blatnjava, a arheolozi pokisnu. Međutim, kad je vrijeme lijepo i stabilno, na iskopavanjima se na vrlo uzbudljiv način može puno toga naučiti o prošlosti.

Kako je izgledao život u željeznom dobu?

Pogledaj pitanja u plavim balončićima, ali i njihove odgovore u bijelim balončićima

Jedete li žitne pahuljice za doručak?

Ne, ali uzgajamo žitarice kao što su pšenica, ječam, zob, raž, pir i proso. Volim jesti kruh, sir, mlijeko, leću, meso i divlje bobice, a najdraži mi je med!

Da, to je moja kuća. Smještena je na visokom vrhu brda pa zbog toga imam lijepi pogled na okolno područje. Izgrađena je od drveta, a unutra imamo ognjište i peć za kuhanje. Uđi i pogledaj!

Dobar dan, gospođice! Je li ovo vaša kuća?

Gospodine Svinjo, što mislite, kako je izgledao njihov uobičajeni dan?

Hm! Dobro pitanje! S obzirom da su se ljudi tada bavili uglavnom poljoprivredom, mislim da im se dan vrtio oko brige za usjeve i stoku.

Palačinke s lješnjacima

Napravi vlastitu palačinku koristeći namirnice iz željeznoga doba

Sastojci

125 g integralnog brašna
500 ml mlijeka
125 g usitnjenih lješnjaka
125 g meda
70 g borovnica
prstohvat soli

Također ćeš trebati

Veću zdjelu
Tavu za pečenje
Lopaticu
Pjenjaču
Zaimaču

Priprema:

1. U velikoj zdjeli zajedno izmiješaj brašno, mlijeko i sol dok smjesa ne postane glatka.
2. Zatim u tu smjesu umiješaj lješnjake.
3. Dobro ugrij tavu za pečenje i zatim u nju ulij malu količinu smjese.
4. Peci sve dok se na površini palačinke ne pojave balončići, a poledina ne postane zlatno-smeđe boje. Ovaj dio obično traje tri minute.
5. Okreni palačinku s lopaticom na drugu stranu i peci ju još jednu minutu.
6. Ukloni palačinku s tave i stavi ju na tanjur.
7. Ponovi postupak sve dok se smjesa ne potroši.
8. Posluži s medom i borovnicama.

Kako izraditi odjeću iz željeznoga doba, kako su se ljudi odijevali?

Odijevanje, kao i upotreba oruđa i vatre osnovne su ljudske potrebe. Nijedna životinja nikada nije proizvela ništa slično odjeći.

S obzirom da se odjeća proizvodi od organskog materijala i podložna je propadanju, može se sačuvati samo u ekstremnim uvjetima, na primjer u alpskim glečerima ili u rudniku soli u Hallstattu.

Arheolozi ponekad pronalaze oruđe koje se upotrebljavalo za izradu tekstila u naseljima ili grobovima: pršljenove za vretena, kalemove, utege za tkalački stan i šivaće igle. Tijekom željeznoga doba, ljudi su za izradu odjeće upotrebljavali mnogo različitih materijala, kao što su ovčja i kozja vuna, konjska dlaka, lan, konoplja i kopriva.

Izrada hlača ili tunike od ovčje vune uključuje nekoliko različitih koraka. Ovčju vunu prvo se mora raščupati, onda grebenati i naposljetku počešljati kako bi se proizvelo runo koje se može namotati na pređu. Predenje se izvodi pomoću ručnog vretena; za tkanje su se koristili različiti utezi za tkalački stan. Za manje trake koristila se jednostavna tkalačka pločica i tkanje uz pomoć pločica.

Koliko treba vremena da se napravi tunika poput tvoje?

Uh, puno! Prvo moraš priku-piti vunu, zatim ju razvrstati, odvojiti i počešljati, zavrtjeti vreteno, tkati, rezati i šivati... oko 800 sati rada!

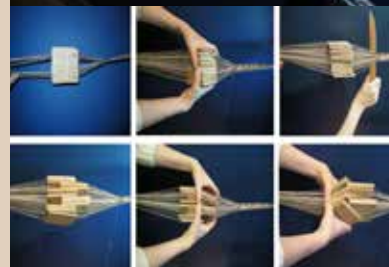

Predenje

Tkalačka pločica

Tkanje uz pomoć pločica

Tkalački stan

Na halštatskim posudama prikazani su ljudi odjeveni u raznu odjeću, iako se prve realistične slike muškaraca i žena pojavljuju tek oko 600. g. pr. Kr. Također, pronađene su brončane pločice sa scenama jahanja konja i slavlja tijekom svečanosti. Neke od njih podsjećaju na moderne stripove.

Situlska umjetnost prikazuje žene koje uglavnom nose veo i dugačku haljinu. Ponekad, tkanina kockastog uzorka obrubljena je pletenjem. Može se pretpostaviti da ovi prikazi odražavaju modu i ukus željeznoga doba: ljudi su se očito voljeli odijevati i ukrašavati kako bi lijepo izgledali. Skupocjeni nakit i šarena odjeća bili su jako popularni! Tijekom željeznoga doba, žene su nosile različite odjevne kombinacije: tunike, velove, suknje i gornje dijelove odjeće.

Pršljen za vreteno

Muškarci odjeveni u dugačku odjeću sa šeširima široka oboda sa situle iz Kuffarna

Muškarci su obično nosili tunike do koljena zajedno s plaštem, pokrivala za glavu i zamotane noge. Međutim, u srednjoj Europi se oko 600. g. pr. Kr. pojavio novi odjevni predmet: hlače! Po prvi puta u europskoj povijesti muškarci su nosili hlače. Ovo je Rimljanima bio vrlo neobičan način odijevanja. Kada su zauzeli kontinentalnu Europu, naišli su na neka barbarska plemena u kojima su muškarci nosili hlače zbog čega su ih nazivali "bracchati", što se ugrubo može prevesti kao ljudi u hlačama za razliku od Rimljana, koji su sami sebe nazivali "togati", odnosno ljudima koji nose toge.

Ovo su originalni uzorci tekstila iz željeznoga doba!

Tumuli i pogrebni običaji

Tumul je veliki zemljani humak, često istaknuta točka u krajoliku. To je umjetni humak napravljen ljudskom rukom koji je služio kao grob tijekom starijeg željeznog doba u srednjoj Europi, na područjima u kojima su živjele zajednice istočne halštatske kulture. Pod tumulima su se pokapali samo istaknuti članovi zajednice. Nakon što je umro, pokojnik je, potpuno odjeven i opremljen, bio spaljen na lomači.

Nakon kremacije, ostaci s lomče (spaljene kosti te ostaci odjeće i opreme) bili su položeni u grobnu komoru. Ponekad su ostaci bili prikupljeni u platnenu ili kožnu vrećicu, ali u većini slučajeva bili su položeni u urnu, glinenu posudu koja je tada bila položena u grobnu komoru. Naposljetku, komora bi bila zasipana s velikom količinom zemlje koja bi tvorila tumul.

Tko je bio pokopan u tumulima?

U tumulima su bili pokopani samo istaknuti članovi zajednice, kao na primjer kneževi.

Kaptol – Gradci

Rekonstrukcija i sadašnje stanje kamene grobne komore

Zašto je u tumulima
pronađeno toliko mnogo
lonaca?

U keramičkim posudama
pronađenim u tumulima,
nalazila se raznovrsna hrana i
piće koje je služilo pokojniku
kao okrepa na njegovom
putovanju na drugi svijet.

Eksperimentalna arheologija

Pronalaženje načina na koji su ljudi nešto radili u prošlosti

Oni koji se bave eksperimentalnom arheologijom prvo istražuju i proučavaju arheološke nalaze. To mogu biti ostaci cijelih keramičkih, metalnih, kamenih ili koštanih predmeta ili njihovi ulomci, grobovi, kuće s ostacima ognjišta, vatrišta ili peći, hrana i odjeća. Vrlo često stručnjaci s različitih polja surađuju kako bi zajedno našli odgovore na svoja pitanja. Stručnjaci ponekad koriste suvremeno oruđe u svom radu.

Izrađuju kopije artefakata koje se temelje na arheološkim nalazima. Prvo, izrađuju oruđe koje se koristilo u stara vremena. Zatim pokušavaju odgonetnuti kako se to oruđe upotrebljavalo, na primjer za izradu lonaca ili izgradnju kuća. Mnogi se eksperimenti provode sve dok se ne pronade odgovor, a to ponekad može trajati i nekoliko godina.

Tijekom nekih eksperimenata, arhitekti rade zajedno s arheolozima kako bi se osiguralo da su zidovi čvrsti, krov ne propušta i kuća se ne sruši. Tijekom iskopavanja, arheolozi pronalaze samo rupe u zemlji za postolje stupova te dijelove zidova i podova. Prema ovome znaju da su se lijeskine grančice, hrastovina i glina koristili za izgradnju zidova. Međutim, nigdje nije zabilježena informacija o debljini ili visini zidova, niti o mjestu gdje su bila vrata. Stoga se ovo treba isprobati. To nije uvijek lagan posao za arhitekta ili graditelja!

Izrada keramike je, također, zanimljiva. Glina je slična plastelinu. Eksperimentiramo kako su pretpovijesni ljudi izrađivali i ukrašavali svoje ručno rađene lonce. Uzbudljivo je saznati na koji način su se glineni lonci ispekli kako bi se mogli koristiti za kuhanje i ispijanje raznih tekućina. Ponekad se pronalaze predmeti nepoznate namjene. Izrađujemo njihove kopije i počinjemo eksperimentirati kako bismo otkrili čemu su mogli služiti.

Izradi sam u željeznodobnome stilu

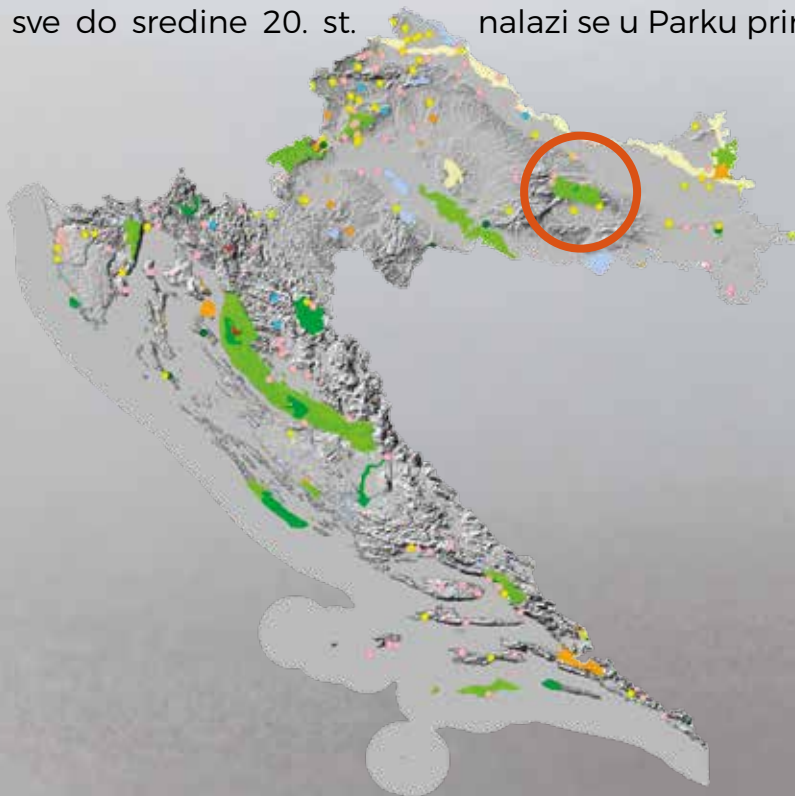
Znaš li koja se crna tvar koristila za ukrašavanje stariježeljeznodobnih keramičkih posuda, a može se pronaći u prirodnim ležištima?

Grafit.

Grafit je jedna od modifikacija ugljika, a upotrebljavao se na više različitih načina:

1. Grafitiranje je metoda pri kojoj se cijela površina posude premazivala grafitom, čime je ona dobivala metalni sjaj.
2. Grafitno slikanje je način ukrašavanja keramičkih posuda kod kojega su samo određeni motivi izvedeni grafitom, odnosno grafitnom bojom (bojom u koju je dodan grafit u većem ili manjem omjeru). Crna grafitna boja često se javlja u kombinaciji sa crvenom, bijelom ili smeđom podlogom.
3. Umješavanjem grafita u glinu te izrada posuda od tako dobivene smjese.

Rudnik grafita koji se iskorištavao sve do sredine 20. st. nalazi se u Parku prirode Papuk blizu sela Kaptol.

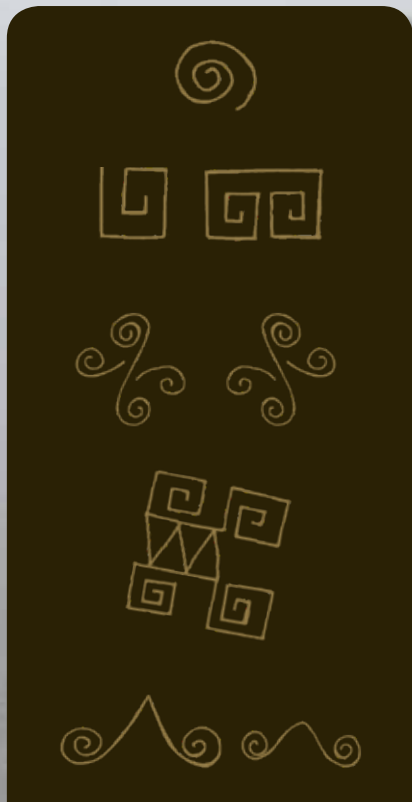
Geometrijski motivi koji se često mogu vidjeti na keramičkim posudama starijega željeznoga doba su meandar, spirala, vodoravne kanelure, obrnuti trokuti, cik-cak uzorci, paralelne i okomite linije.

Posude su se često ukrašavale i metalnim aplikama, kolobarima te figuricama u obliku životinja.

Izradi svoj *bookmark* ili označivač stranica

Izradi *bookmark* koji podsjeća na grafitni ukras stariježeljeznodobnih posuda u tri jednostavna koraka:

1. Upotrijebi čvršći smeđi papir (pak papir) i izreži ga u obliku *bookmarka*.
2. Oboji papir s pastelom bež boje i zatim premaži crnom tintom.
3. Kada se osuši, *bookmark* ukrasi pomoću drvenog štapića crtajući stariježeljeznodobne ukrase koji su predloženi na slici.

Šareno platno

Ove stariježeljeznodobne motive također možeš koristiti za ukrašavanje platna (predlažemo lanenu vreću ili običnu pamučnu bijelu majicu) u tri jednostavna koraka:

1. Uzmi malo glinamola i izradi vlastiti pečat ukrašen stariježeljeznodobnim motivom (motiv možeš urezati drvenim štapićem).
2. Nakon što se pečat osuši, kist umoči u tekstilnu boju ili temperu po želji i njime premaži urezani motiv.
3. Zatim pritisni pečat na platno.

Lovci i ratnici željeznoga doba

Izradi vlastiti luk i strijelu! Što ti za to sve treba?

Za luk

1. Oko 120 cm duga i najviše 2 cm debela grana lijeske, brijesta ili jasena; nađi granu koja je ravna i bez bočnih ogranaka i jednako debela na oba kraja
2. Uže (barem trećinu duže od grane)
3. Nož (upotrijebi ga uz pomoć svojih roditelja!)
4. Kožna traka (ili dodatno uže)

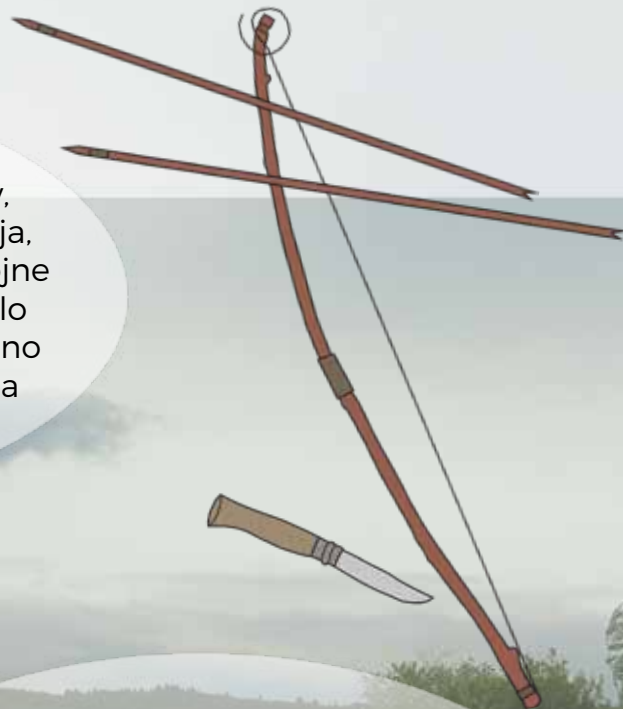
Upotrijebi nož za uklanjanje bočnih ogranaka s grane. Izreži otprilike 2 cm dubok usjek na debljoj strani grane, odmah ispod njezina kraja. Omotaj uže oko usjeka, savij granu u lagani luk i ponovi ovo isto na drugom kraju grane. Sredinu grane omotaj kožnom trakom ili dodatnim užetom kako bi izradio mjesto zahvata.

Za strijelu

1. Tanak i ravan štap od trske ili bambusa, najviše 1 cm debljine i veličine oko pola dužine luka (a možeš koristiti i štapove iz vrtnog centra)
2. Mekana žica
3. Ljepilo koje se brzo suši

Upotrijebi nož za uklanjanje svih izbočina na štapu. Na jednom kraju strijele ureži zarez, mali usjek, dovoljno širok da u njega stane uže. Drugi vrh štapa izoštri u šiljak i omotaj komad žice oko štapa, otprilike 2 cm od vrha kako bi vrh postao teži. Nanesi ljepilo na žicu i čvrsto ju stisni.

Tijekom željezoga doba, ljudi su za lov, ali i za borbu koristili različite vrste oružja, kao na primjer lukove i strijele, koplja, bojne sjekire i mačeve. Oružje je uglavnom bilo izrađeno od željeza, iako je i ono brončano također ostalo u upotrebi. Vrhovi strijela ponekad su bili izrađeni od kosti.

Strijela koju je odaslao strijelac željeznoga doba, mogla je postići brzinu od 150 km na sat!

Najbolji strijelci bili su Skiti, neustrašivi ratnici koji potječu iz euroazijskih stepa.

Koplje i bojna sjekira iz tumula u Strettwegu

Halštatski ratnici

U tumulima halštatskoga kulturnog kompleksa arheolozi jako često pronalaze oružje i dijelove ratničke opreme koji su pripadali istaknutim pojedincima u društvu, odnosno ratnicima.

S obzirom da su ratnici ujedno bili dio društvene elite, oni su oružje i dijelove ratničke opreme nosili prilikom ratovanja, ali i kao statusni simbol.

Pojednostavljeno rečeno, pripadnici halštatske elite morali su biti ratnici, ali su također morali izgledati kao ratnici.

U tumulima nalazimo četiri vrste predmeta:

1. oružje (za ratovanje)
2. pribor za piće (za konzumaciju alkohola)
3. konjsku opremu i dijelove kola (za jahanje i vožnju)
4. predmeti vezani za ukrašavanje tijela (pincete, britve, ogledala, nakit i sl.)

Ratničku opremu možemo svrstati u tri osnovne kategorije:

1. ofenzivno oružje (koplje, luk i strijela, mač, bojna sjekira)
2. defenzivno oružje (kacige, oklopi, štitovi, knemide)
3. konjska oprema

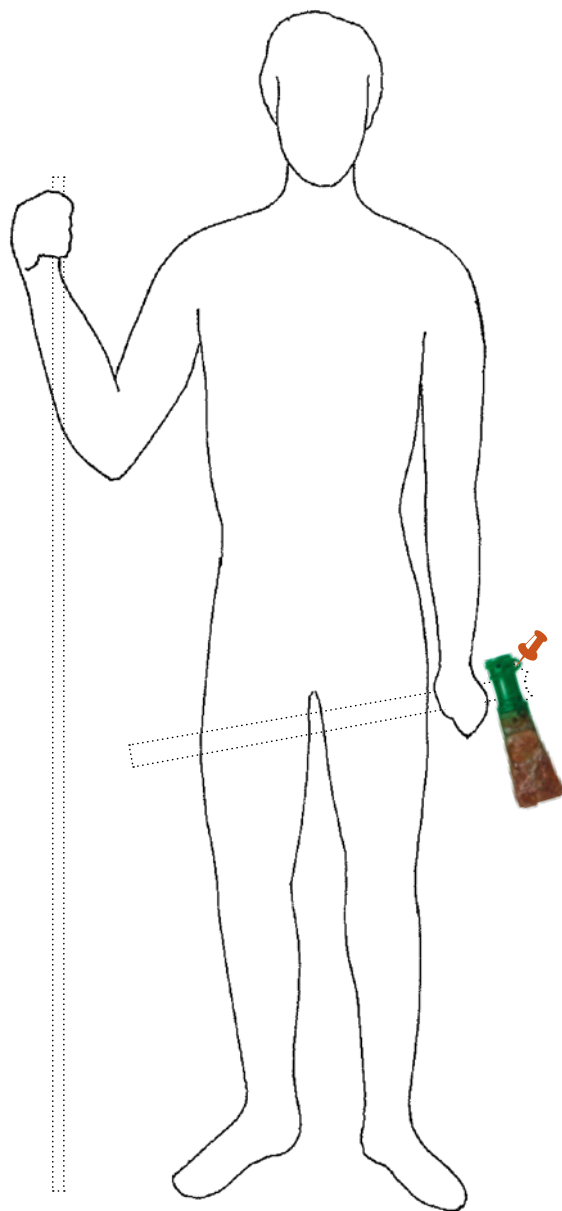

Odjeni ratnika iz Kaptola

Zalijepite fotografije svakog izrezanog predmeta na pripadajuće mjesto na silueti ratnika. Nacrtajte dijelove opreme koji nedostaju.

Pomoć: nekim predmetima nedostaju određeni dijelovi poput drški, pojasa ili vezica koji su bili izrađeni od drveta, kože ili tekstila – sačuvani su samo metalni dijelovi predmeta.

Impressum

Željezno doba

Tekst: S. Tiefengraber, R. Klöckl; grafička oprema, dizajn: R. Klöckl; fotografije: Universalmuseum Joanneum/N. Lackner

Halštatska kultura

Tekst, pozadinska fotografija, grafička oprema, dizajn: A. Hellmuth Kramberger; fotografija mjesečastog idola: Universalmuseum Joanneum/N. Lackner

Kako znamo gdje nešto možemo pronaći?

Tekst: M. Fera; fotografije, grafička oprema: Universität Wien; pozadinska fotografija: Universalmuseum Joanneum; dizajn: A. Hellmuth Kramberger

Arheološka iskopavanja

Tekst: M. Vinazza, L. Pukšič, M. Črešnar, N. Dolinar; grafička oprema: N. Dolinar; fotografije: M. Vinazza

Kako je izgledao život u željeznom dobu?

Tekst: J. Kotnik; 3D vizualizacija: M. Mađerić; fotografije djece: Gradski muzej Varaždin; fotografije svinja: M. Barić

Kako izraditi odjeću iz željeznoga doba, kako su se ljudi odijevali?

Tekst: K. Grömer; fotografije: Naturhistorisches Museum Wien; dizajn: A. Hellmuth Kramberger

Tumuli i pogrebni običaji

Tekst: M. Rakvin; fotografije: H. Potrebica; 3D vizualizacija: M. Mađerić; dizajn: S. Škrinjarić

Eksperimentalna arheologija

Tekst, fotografije: Matrica Múzeum és Régészeti Park, Százhalombatta

Izradi sam u željeznodobnome stilu

Tekst, fotografija: A. Bertol Stipetić; dizajn: S. Škrinjarić

Lovci i ratnici željeznoga doba

Tekst, pozadinska fotografija, grafička oprema, dizajn: A. Hellmuth Kramberger; fotografija oružja: Universalmuseum Joanneum/N. Lackner

Halštatski ratnici

Tekst: A. Bertol Stipetić; grafička oprema: M. Rončević, M. Galić; fotografije: Arheološki Muzej u Zagrebu; dizajn: S. Škrinjarić; pozadinska fotografija: A. Hellmuth Kramberger

Prednje i stražnje korice: S. Škrinjarić; pozadinska fotografija: A. Hellmuth Kramberger

Maskota Tomi: A. Hellmuth Kramberger

Universalmuseum
Joanneum

nhm
naturhistorisches museum wien

amz

universität
wien

Univerza v Ljubljani

Univerza v Mariboru

Fakulteta za kmetijstvo
in biosistemska veda

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia

ARCHAEOLINGUA

IZDAVAČ Archaeolingua za partnere na projektu Iron-Age-Danube

ZA IZDAVAČA Erzsébet Jerem

UREDNIK Anja Hellmuth Kramberger

PRIJEVOD Anja Bertol Stipetić

LEKTOR Zsuzsanna Renner

PRIJELOM Rita Kovács

NASLOVNICA Srećko Škrinjarić

TISAK Denona d.o.o.

ISBN 978-953-8143-17-5

Archaeolingua Alapítvány
H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.